Миладин Шеварлић

ВУЦИ И ОВЦЕ
ИЛИ
СРБИЈА НА ИСТОКУ

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ је рођен у Београду 1943. године. Дипломирао на групи за општу књижевност и теорију књижевности Филолошког факултета (1967) и на групи драматургије Факултета драмских уметности (1968). Рдни век провео у позоришту и на телевизији.

Објављивао позоришне критике, песме у многим књижевним часописима и есеје из области друштвене, политичке и културне проблематике. Роман *Смрт џуковника Кузмановића* објавила му Српска књижевна задруга (Београд 1986) а *Енциклопедију обичаја и веровања* (са М. Зупанцем) издавачка кућа „Сфариос'' (Београд 1989).

Као драмски писац више пута награђиван. За драму *Пропаст царства српског* добио другу награду на конкурсу Удружења драмских писаца Србије, а за драме *Небеска војска* и *Змај од Србије* награде „Бранислав Нушић'' истог удру'ења (1986. и 1990. године). За драму *Змај од Србије* добио, такође, награду на Фестивалу праизведби у Параћину, 1994. године, а исте године, на XXIX Стеријином позорју, Стеријину награду за савремену комедију. За драму *Карађорђе* добио награду на Сусретима професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић'', 1995. године. „Златни беочуг'' Културно-просветне заједнице Београда, „за трајни допринос култури Београда'', добио 1999. године.

Аутор је опуса од двадесетак драма, које су штампане у периодици, или као посебна издања, а најчешће извођена на позоришним сценама и телевизији.

Миладин ШЕВАРЛИЋ

ВУЦИ И ОВЦЕ
ИЛИ
СРБИЈА НА ИСТОКУ

ЛИЦА

ЈЕРНЕЈ КОПИТАР

ЕКСЕЛЕНЦИЈА

ВУК КАРАЏИЋ (45)

АНА, његова жена

САВА КАРАЏИЋ (12)

РУЖА КАРАЏИЋ (10)

ВАСИЛИЈА КАРАЏИЋ (7)

МИНА КАРАЏИЋ (6)

НИЋИФОР НИНКОВИЋ

ЂОРЂЕ ЂЕЛЕШ

МОМАК

МОМЧЕ

ДИМИТРИЈЕ ДАВИДОВИЋ

АМИЦА

АРХИМАНДРИТ МЕЛЕНТИЈЕ ПАВЛОВИЋ

КЊАЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ (52)

ПЕВАЧ

РИБОПЈЕР

БУТЕЊЕВ

РЕИС-ЕФЕНДИЈА

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА

ХУСЕИН-ПАША

ЈОАКИМ ВУЈИЋ

Кнежева гарда, Свита, Свештеници, Свирачи, Слуге, Народ

I

Беч. Кабинет у Министарству спољних послова.

КОПИТАР: Екселенцијо...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Седите, седите, господине Копитар?

КОПИТАР: Чему имам да захвалим?

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Ви сте у расном смислу Словен, зар не?

КОПИТАР: Да, ја сам Словен, господине. Словенац.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Ништа, ништа... Ми знамо да сте ви лично лојални поданик Његовог Апостолског Величанства, него, знате, то словенско питање in pricipio...
Руски империјализам, господине, показује беспримерну упорност и, рекао бих, чудовишан континуитет. Још у деветом веку руски бродови опседали су Цариград. То је било, разуме се, примитивно и недовољно ефикасно варварско настојање – али континуитет, господине Копитар, то је оно што је застрашујуће.
А откако је Петар Први подсекао бољарима браде, и Катарина Друга – авај, немачка принцеза, господине – дала тој азијатској хорди глазуру просвећеног апсолутизма, ствари су постале крајње озбиљне...
Добро. Држимо се, међутим, предмета. Укратко, ми, у начелу подржавамо ваша настојања око тог српског натур-филолога Кара-џича, или како већ изговорити а језик не сломити, но, просто, господина Волфа. Јер, знате, овај садашњи српски језик, како се из Карловаца дистрибуира, не знам шта да вам кажем... "Благоутробије", "благополучије"... до сто ђавола, господине цензоре – извините – али, као да су козаци руски у питому Аустрију ујахали!

КОПИТАР: Мислим, Екселенцијо, да је оно што преко Волфа Стефановића чиним, за српски народ од стварне користи. Јер ако тај многомалерозни национ сада не ухвати седиште у колима за Европу...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Шта хоћу, дакле, да кажем? Перспективно гледано, турско царство је свакако пред распадом, зар не?

КОПИТАР: Да, могло би се тако рећи, Екселенцијо...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Национални покрети потчињених народа делују изнутра...

КОПИТАР: Евидентно, Екселенцијо.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: И шта ми, у тој ситуацији, радимо, господине цензоре?

КОПИТАР: На то је лако одговорити: помажемо турском царству да се распадне, а националним покретима да ојачају.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Ех, драги господине Копитар, ви размишљате логички што је можда довољно у филологији... У политици је, драги господине, потребно мислити дијалектички. Јесте ли читали професора Хегела? Кажу да се тамо доста говори о дијалектичком начину мишљења. Треба пратити модерну теоријску мисао... Е, па, видите – идемо испочетка: Турска се распада, у њој бујају национални покрети... Турска је, разуме се, притом, наш судбински, историјски, па и начелни непријатељ, ако хоћете. Аустрија је, као што обојица знамо, вековима била бедем Европе пред њиховом дивљачком најездом, а Беч недостижни драгуљ, који никада није засијао у круни турских султана, уколико та господа уопште носе круне, но, рецимо, чалми, свеједно... Шта, дакле, ми радимо?

КОПИТАР: Па, уколико не помажемо да се распадне, ја не знам...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Тврда филолошка главо! Не вреди! Ево, дакле, шта ми радимо: ми гушимо националне покрете – трудећи се, разуме се, да то буде што мање видљиво, трудећи се да у тврдим професорским главама оставимо утисак како их помажемо – но, ми их, дакле, гушимо, а турској царевини помажемо да се одржи.

КОПИТАР: Признајем, Екселенцијо, да је то за мене...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Знате, драги господине, што у свом рационалном, западњачком мишљењу, које лако нагиње шематизму, не калкулише привид. А привид је душа политике. То је једино што ми западњаци морамо учити од наших пријатеља са Истока. Ergo, ми турској царевини помажемо да се одржи...

КОПИТАР: Мислите, привидно?

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Но – најзад! Привидно, наравно, само привидно!

КОПИТАР: Значи, и националне покрете гушимо само привидно?

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Слушајте, Копитар, ипак сте ви безнадежан случај! Како не можете да схватите дијалектичку нит?! Напротив – националне покрете гушимо стварно! Гушимо их стварно, припремајући те народе да у часу када се турско царство распадне пређу безболно у поданство Његовог Апостолског Величанства и постану, дакле, саставни део аустријског царства, које на тај начин излази, најзад, на Средоземље, на топла мора, где још под пепелом куца срце Грчке и Рима, и тако остварује свој вековни, утопијски сан...

(Вади из унутрашњег џепа танку сребрну флоску, у чији поклопац налива пиће)

Одувек су, видите, драги господине цензоре, током цивилизоване историје, постојала два велика царства – источно и западно, која су се борила о светску превласт, јер идеја царства је, зар не, да буде универзално, једно, као што је Бог један... Само је Риму пошло за руком да постигне овај идеал, да у једном часу завлада целокупним, тада познатим, светом – да би се, најзад, и та савршена империја распала на Источно и Западно римско царство. Вас не замара ова мала дигресија.

(Пије)

Данас, када се Турска, сила која у тој историјској игри има улогу источне империје, руши – ми видимо претећу сенку Русије, која се, као црни облак, све више шири и наткриљује наше ведро, спокојно европско небо. Под кнутом тих наоко болећивих словенских варвара, сламају се народи и државе и претварају у безобличну робовску кашу... А на Западу? Шта видимо на Западу, драги господине Копитар? Ви нећете?

(Пије)

Видимо дистингвираног енглеског џентлмена како систематски истребљује и пљачка народе трију континената. Протресите мало свој филолошки мозак, господине, и погледајте визионарски у будућност!

Уколико Аустрија не буде закорачила на топла мора, преузимајући наслеђе посрнулог Источног Царства и, надјачавајући тако Русију и Енглеску, постала савршена, универзална Империја – која ће у свом саставу имати, разуме се, и све немачке земље – она ће, наша љубљена Аустрија, наша драга, разумна, одмерена и уљуђена отаџбина, аутентични баштеник европског ду-

ха, она ће – то говорим већ тишим гласом и влажнога ока – нестати у катаклизмичком процепу новога историјског дуализма, између Русије као Источног и Енглеске као Западног римског царства...

КОПИТАР: Куд ви далеко одосте, Екселенцијо!

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Мислите? А како бисмо, драги цензоре, тазвили благотворни систем дедуктивног мишљења који нас води у присни свет практичних консеквенци – ако не бисмо, из широког, обухватног увида, стицали свест о властитим скромним задацима? Наш, дакле, скромни задатак, у овоме часу, господине Копитар, јесте гушење националних покрета, на првом месту у Србији, чији лукави деспот Обрен-ович, играјући на карту турске слабости и нашег и руског антагонизма, почиње превише, збиља превише, да диже главу! И тако поново долазимо, водећи тему, како видите, сасвим прецизно и доследно, до тог вашег Кара-џича, којим, признајем, вешто манипулишете као пророком новога српског језика.

КОПИТАР: Ја, ако дозвољавате, не бих то баш тако формулисао, Екселенцијо.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: *(Отпије)*
Свеједно. То је питање ваших личних скрупула. Нас, међутим, интересује једино учинак. И кад смо, дакле, код учинка, он, чини нам се, постаје већ претерано велик. Постајући претерано велик, он – као што нас дијалектика учи – престаје да служи својој сврси, која се састоји у отклањању овдашњих Срба од матичног словенског казана за претапање народа. Сада се, молим вас, тим вашим Кара-џичем, па самим тим и Србијом, одушевљавају романтичне филолошке главе широм Европе... Не знам само шта то господину фон Гетеу треба! Дириговани реформатор отима се, тако, нашем утицају и прети да постане значајан чинилац националног освешћења српског народа, један од најбитнијих фактора српског националног покрета. А тај покрет ће, ако се овако настави, интегрисати Србе из Аустрије са онима из Србије, и запретити виталним интересима Монархије. Јесте ли сад разумели, господине Копитар?

КОПИТАР: Екселенцијо, бојим се да опет нисте отишли мало предалеко. Сваки разуман Србин, као и Хрват, Словенац,

Чех, видеће свој прави интерес, своју националну и цивилизацијску перспективу у оквиру просвећене подунавске монархије.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Али Срби нису разумни, Копитар! Нису разумни! То је манијакални горштачки елемент. Нешто потпуно ирационално, Копитар! Несводљиво на законе разума. Па станите, молим вас! Они практично траже државу! Тај свињарски кнез Обрен-ович тражи признавање наследне титуле!

(Сипа пиће дрхтавом руком)

Па они ће, молим вас, сутра тражити и Босну, можда и Карловце, Нови Сад, зашто не, па онда Црну Гору, приморје, топла мора, то тако иде, томе нема краја... Тај ваш Кара-џич скупља песме о неким тамо њиховим царевима, та идите молим вас, куда то води господине Копитар?

КОПИТАР: Није то ништа, Екселенцијо, па то је само поезија, такорећи филологија...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Филологија! За кога ви радите, Копитар? Њихови гуслари гамижу по Аустрији и певају о српском царству, наши словенски поданици сузе роне, Гете, Грим, Хердер, дижу буку по Европи, а све се то закувало у вашем кабинету, господине дворски цензоре! И сада тај Кара-џич тражи пасош за Србију! А шта ће он у Србији, питам ја вас? Нека у Бечу седи и нека граматике пише до миле воље, а не да служи као политички курир кнеза Милоша, и ко зна чији још, и да националну политику води...

КОПИТАР: Ја вас уверавам, Екселенцијо, да сам све учинио како бих господина Волфа држао у оквирима чисте филолошке науке...

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Ма каква чиста наука? Не будалите, Копитар! У тој филолошкој ковачници кују се оштри мачеви против аустријске империје. Одуговлачили смо са издавањем пасоша, на шта је стигло писмо њиховог кнеза; а пошто са њим морамо одржавати некакве односе, како га не бисмо бацили у наручје Русије, ви схватате...

КОПИТАР: Схватам Екселенцијо.

МРАК

II

Копитарев кабинет у бечкој дворској библиотеци.

КОПИТАР: Шта то вама треба, драги Вук? Пред вама се Европа отвара. Европа штампа ваше књиге, учене европске главе диве се вашој језичкој реформи о којој у Србији неће ништа да знају. Примају вас са почастима у Прагу, Лајпцигу, Каселу, Халеу, Гетингену, Вајмару, Јени... Грим преводи вашу српску граматику, Ранке пише о српској историји, Гете велича српске песме... Шта ви уопште хоћете, драги Вук?

ВУК: Ја новаца више немам, господине Копитар.

КОПИТАР: Европа вам је дала докторат филологије, постали сте члан учених друштава санктпетербуршког, краковског, тириншко-саксонског, краљевско-гетингеншког...

ВУК: Ја не знам како ће дјеца моја ову зиму презимити...

КОПИТАР: Протресите мало свој филолошки мозак, господине Вук, и погледајте визионарски у будућност. Сагледајте ствар у историјској перспективи.

ВУК: Мени новаца треба, како бих своје дјело наставити могао.

КОПИТАР: Видите, Вук, турска империја ће се неминовно распасти, зар не?

ВУК: Хоће, ако Бог да.

КОПИТАР: Када се то догоди, помишљате ли шта ће са Србијом бити? Већ хиљду година Русија за топлим морима чезне. Још у деветом веку руски бродови опседали су Цариград... А руски пут ка топлим морима води преко Влашке, Бугарске, Грчке и Србије.

ВУК: Да није Русије било, ја бих у Бечу од глади и зиме умријети могао. Оно мало новаца којим сам последњих година дјецу своју хранио, мени је из Русије стигло. Пензија руска, коју добивам, није додуше знатна, али то вам је једино што ја за стално приходујем. Но и то сан унапредак потрошио, како бих књиге своје штампати могао.

КОПИТАР: Ви одбацујете Ецропу, која вас прихвата и слави, одбацујете Аустрију, која је Србима, као и свим другим својим словенским поданицима, омогућила да приступе трпези са које се кусају слатки плодови цивилизације и културе – одбацујете све то зарад дивље вазалне провинције, блесаво загледане пут истока, одакле јој маше руска кнута, док се њој чини да јој то маше пријатељска рука ослободиоца!

ВУК: Мени је Милош двјеста форината овамо послао, како бих, са породицом својом, до Земуна могао стићи.

Вук креће на својој штули; када одмакне, застане и окрене се према Копитару.

ВУК: Моје је мјесто тамо, господине Копитар.

МРАК

III

Земун. Вук се пакује са породицом.

АНА: Рекла сам да ћу свуда за тобом ићи, али, нека ми драги Бог опрости, радије бих пошла у небо, него што бих се усудила у Србију прећи.

РУЖА: Vater, warum musst du in Serbine gehen?

ВАСИЛИЈА: Отац, је ли тамо стварно људе на велики ражањ набоду, па их пеку.

МИНА: Папи, чувај се да те не ухвате хајдуци!

ВУК: Молићу се кнјазу за једно свињче и дрва, да имате са чиме зиму презимити.

IV

Београдска полиција

НИНКОВИЋ: Ја тамо нећу ићи, нити њега бријати да би овде главу изгубити знао! Волим да ми овде одсечеш главу и да је у Крагујевац пошаљеш, нека га она брије, него л' тамо са свим телом ићи и мојим рукама њега бријати!

ЋЕЛЕШ: Морас да идес, ако сакаш, ако не сакаш!

НИНКОВИЋ: Ја не морам да идем, нити ћу да идем!

ЋЕЛЕШ: Вези пса, бре! Вези пса да га науцим како неке да иде!

Момци везују Нинковића. Појављује се Вук. Застаје и посматра.

ЋЕЛЕШ: Сто ти мислис, бре, да ти јебем оца на матери, некес да идес? Да те видим окес сад да идес. Ја сам слуга, бре. Окем да те послем, па макар ти главу оцекали! Сто марим ја! Хем оћем да писем једно црино писмо на Господар како идес да те беси за круска!
(*Примети Вука)*
А кој си ти, море?

ВУК: Списатељ српски Вук Стефановић Караџић.

ЋЕЛЕШ: Ста велис? Ста окес, бре?

ВУК: Долазим из Беча. Идем Његовој Свјетлости књазу Милошу у Крагујевац.

МРАК

V

Пред Милошевим конаком у Крагујевцу. Два момка и једно момче машу дугачким моткама, за чије крајеве су привезане крпе, око крошње једног дрвета. Долази Вук.

МОМАК: Не клепећи том штулом, чича, јебем ти оца!

Момче остави посао, пришуња се Вуку и гледа га отворених уста.

ВУК: Шта то радите, побогу дијете?

МОМЧЕ: А откуда си ти, чича?

ВУК: Откуда? Ни сам више не знам откуда сам.

МОМЧЕ: А?

ВУК: Из Аустрије, дијете.

МОМЧЕ: Аааа... Па шта оћеш?

ВУК: Тражим Господара.

МОМЧЕ: Спава Господар. Ручао, па сад спава.

ВУК: А шта ви то радите?

МОМЧЕ: Врапце терамо, да му у сан не улазе.

ВУК: Врапце ћерате?

МОМЧЕ: Шта се чудиш, чича? А како их ви терате, тамо у Аустрији, кад спава ваш ћесар?

Вук га гледа.

МРАК

VI

Пред Милошевим конаком. Два момка машу мотkама, терају врапце. Вук чека, премештајући се с ноге на ногу (тј. штулу). Време пролази, пола минута, минут... Вук најзад приђе једном од момака.

ВУК: Је ли, брате, а кад Господар обично...

МОМАК: Ћути, јебем ти оца!

Вук се повуче. Чека. Опет пролази време. Долази Нинковић. ЗаустИ да каже нешто. Вук му даје знак да ћути. Нинковић се чуди. Прави упитне гестове. Мала, дискретна пантомима. Нинковић се крсти и чуди. Пролази време. Из конака изађе момче, каже нешто момцима, они престају да машу, изађу. Момче гледа Нинковића, гледа Вука па уђе у конак.

НИНКОВИЋ: Шта је ово, побогу брате?

ВУК: Ћутите, сад ће он изаћи.

Нинковић га гледа и чуди се. Враћају се момци, без штапова, и стају с обе стране улаза. Опет време пролази.

НИНКОВИЋ: Ја ово не разумем.

Долази Давидовић, у беспрекорном европском оделу.

ВУК: Давидовићу, брате...

ДАВИДОВИЋ: Здраво, живо! Здраво, живо!

Журним корацима наставља ка конаку. На улазу застаје и осврне се.

ДАВИДОВИЋ: Добродошао у Србију, Вуче!
(Нестаје у конаку)

Из конака провири момче, звера око себе, хоће да уђе.

ВУК: Можеш ли ми изнијети какву столицу, синко, не могу ти овакав стајати више.

МОМЧЕ: Не може, чича.

ВУК: А што, дијете, да не може?

МОМЧЕ: Тако.

Момче улази у конак. Долази Амица.

ВУК: Добар ти дан, Амиџа.

АМИЏА: Дошепе ли се из Беча, српски списатељу?
(Улази у конак)

Нинковић све време гледа и чуди се. Журним кораком долази Архимандрит Мелентије Павловић, са шаком преко уста.

ВУК: Помаже Бог, оче Мелентије!

Мелентије нешто неразговетно мумла и улази у конак.

НИНКОВИЋ: Бог и душа, ово је луда земља.

Из конака излази Милош са Мелентијем, за њима цела свита. Момче за Милошем износи столицу.

МИЛОШ: Ја тебе кажем, човече божији, ономад, у петак, не једи, попе, пасуља, а ти нећеш да ме слушаш, већ једе док се не разболе. Па ко ће ти сад помоћи! А где је тај бербер, море?

Нинковић му прилази руци.

НИНКОВИЋ: Помози Бог, Господару!

МИЛОШ: Јеси ли ти Никивор, берберин?

НИНКОВИЋ: Јесам.

МИЛОШ: *(Меленшију)*
Он ће ти, зар, помоћи? Мој курац! Коме је год он крв из ушију пуштао, сваки је на они свет морао отићи. Је ли тако, Никиворе?

НИНКОВИЋ: *(После џаузе)*
Јест, Господару.

МИЛОШ: Ми смо сад седећи људи. Ваља јака јела да једемо. А пасуљ је за раднике који поља раде. Њин трбу може и камење скувати. Је л' тако, Никиворе?

НИНКОВИЋ: Јест, Господару.

Прилази Вук, сагиње се да Милошу скуџ џољуби.

ВУК: Господару...

МИЛОШ: Добродошао у Србију, Вуче! Како се живи у Бечу, код њиовог цара Вранца? Да ваља, не бисте сви под мој скут долазили... А што не дате столицу човеку, овако ром да дуби?

На џо нико не реагује.

ВУК: Господару...

МИЛОШ: *(Нинковићу)*
А, оца ли ти јебем, један дан да си раније дошао, не би се оном псу више пустио да ме брије!

НИНКОВИЋ: Господару, ако хоћеш да те пси брију, а ти псе тражи, па нека те они брију. Ако ли ћеш људе тражити да те брију, а ти људе тражи.

МИЛОШ: Познајеш ли ти мене, море, ко сам ја?

НИНКОВИЋ: Познајем да си господар Милош.

МИЛОШ: Па како ти смеш мене тако говорити?

НИНКОВИЋ: Јован те брије ево година дана. И целу годину био је пас, да последњег сата службе. А ја ћу, пак, бити сутра пас. Тако ја нећу као пас да те служим, но као човек.

МИЛОШ: Ама, море, ако ћеш, ћеш, ако, нећеш, опет ћеш!

НИНКОВИЋ: То ја знам да ћеш ме угасити и у просјаке отерати. Зашто, Господару! Молим те, Бога ради отпусти ме! А ја сам и доста стар, не могу веће служити. Отпусти ме да ово неколико година поживим у твоме здрављу!

МИЛОШ: Баш, море, поживети нећеш. А служити ми мораш. Оћеш, нећеш! Одлази ми сад испред очију. И овоме попу одма крв из ушију да пустиш!

Мелентије мумла нешто неразговетно.

МИЛОШ: Одлазите обојица!

Нинковић и Мелентије излазе.

МИЛОШ: Много ја вама попуштам! Је ли тако, Амиџа?

АМИЏА: Много, Господару! Требало је псу одмах педесет батина ударити.

МИЛОШ: Јес, вала. Шта велиш ти, Давидовићу? Је ли требало пса одма повалити? Шта је? Што ћутиш, море?

ДАВИДОВИЋ: Требало је пса одмах повалити, Господару.

МИЛОШ: Тако, тако... Научићу ја вас памети. Видиш ли Вуче? Док ти по Јевропи књиге трукујеш, ја се овде са алама и вранама носити морам. Видиш ли ти то?

ВУК: Видим, Господару...

МИЛОШ: Кажем ја, немој толики пасуљ јести, попе, али не вреди...

ВУК: Хтео сам, Господару... Пошто сам...

МИЛОШ: Па сад, Давидовићу, спремај се за Цариград, али немој тамо да ми мутљаш са Русима иза мојих леђа, јербо ћу те... Ајде ти кажи, Вуче, је ли за чобане и ајдуке конштитуција и сенат? Мучу, још проговорили нису, а ти би њима јевропејске конштитуције давао! До јуче су им пси ноге глодали, док су на кочевима између Теразија и Стамбол-капије издисали; онда им је Милош добар био, кад је од паше београдског робље откупљивао и нејач натраг у народ слао, а сад вам Милош не ваља, оћете сенатори да будете! Ево вам га! А што ти, море, столицу не изнесеш за Вука?

МОМЧЕ: Зато Господару, што сте наредили да се столица ни за кога не износи, само за вас.

МИЛОШ: Донеси, море, није ово обичан човек. А сем тога, зар не видиш да је сакат, будало!

Момче одлази по столицу. Сви се смеју.

МИЛОШ: Ајд, сад, оћу са нашим књижевником да се поразговорим.

Сви се клањају и излазе. Вук почиње да вади књиге из велике кожне торбе.

ВУК: Ево, Господару, донео сам...

МИЛОШ: А шта вели руски посланик у Бечу?

ВУК: *(Прекида са вађењем)*
Руски посланик вас поздравља, Господару. Он цијени да ће Његова Екселенција господин Рибопјер веома спретно и одлучно подржавати на Порти ствар српске аутономије.

МИЛОШ: Ја, ја...

ВУК: А пошто би аутономија значила и слободну народну просвјету, могли бисмо сад учене Србе из Аустрије привући, па школе уредити где би се бистри момци наши спремати могли, како бисмо унапредак земљу по европскоме подобију уредили...

МИЛОШ: А вели ли што тај ђаво руски за наследну књажевску титулу моју?

ВУК: Вели, Господару, да то Русија не може од Порте званично тражити, јер тако што ни Акерманска конвенција, ни уговор о миру не предвиђа, већ да то питање депутација наша покренути мора.

МИЛОШ: Ја, ја... Јака Србија никоме није по вољи.
(Пауза)
Ајд да видимо шта у тој торби имаш!

Вук једва дочека. Поново прекопава по торби.

ВУК: Ранкеова "Српска револуција", у којој је истина о бојевима нашим и страдањима пред сву Европу изнета. Наше народне пјесме. Сада нас Европа другим очима гледа, када је душу народа нашег упознала. Сам велики Гете није речи штедео када ми је о љепотама наше народне душе извољео говорити...

МИЛОШ: Ко ти је тај, море?

ВУК: То вам је, Господару, један министар њемачки... и... пјесник.

МИЛОШ: Има ли шта још?

ВУК: "Милош Обреновић, кназ Сербии; или Грађа за српску историју нашег времена". Дјело којим се највише поносим.

МИЛОШ: Деде, то вамо, да видим!

Преврће књигу по рукама, као цепаницу.

ВУК: Ту је још и Гримова Српска граматика, посвећена Вашој Свјетлости, која је, као и мој Српски ријечник, у лаж утерала све оне који српски језик свињарским и говедарским називају. Ето, Господару, то је жетва и плод моје муке, јер у великој неимаштини, не имајући почесто за шта ђеци хљеб купити, радио сам за славу отечества и Ваше Свјетлости. И у напредак не очекујем ништа, него само милост вашу, како би још штогођ могао од смрти и заборава отргути и на свијет издати, еда би се народ овај из мрака варварства на свјетлост просвешченија повратио. Тако ће и ваша слава, Господару, коју сте на бојноме и политическом пољу стекли, још већма умножити и цијеломе свијету угодна бити.

Милош одлаже књигу.

МИЛОШ: Ко ће свету угодити...

ВУК: И још би вас препокорно молио за једно свињче, како би ове моје што у Земуну осташе прехранити могао... И нешто дрва, како би зиму у здрављу вашему могли дочекати.

МИЛОШ: Има ли шта још?

ВУК: Има. Хтјео бих Вашу Свјетлост научити читати и писати, како бисте примјер и пут општем просвјешченију показали.

Пауза.

МИЛОШ: Ма лепо каже Амица да си ти будала.

ВУК: Ево и Србији иде вријеме кад неће више неуки људи моћи земљом управљати.

МИЛОШ: Него ћеш ваљда ти и теби подобни управљати.
(Смеје се дуго и грохотом)

МРАК

VII

Милошев конак.

МИЛОШ: Изнесите они такум, што стојите ту преда мном, нећу вас јебати!

Момци износе прибор за бријање. Нинковић почиње да сапуња.

НИНКОВИЋ: Звао си ме да ти будем бербербаша, и то на силу. Пак од среде нико ме не пита где ја лежим и имам ли трошка, или сам гладан или жедан!

МИЛОШ: Тако је код нас обичај. Ми оћемо човека да нас служи, а он има ли где и на чему лежати и има ли што јести и пити, за то нам није стало. Ајде, Вуче, читај мало те историје, да видимо је ли истина што си написао!

ВУК: *(Чита)*
Милош је за време војводовања свога био у реду најславнији српски војвода. У јунаштву није уступао Вељку ни Чупићу, а од обојице се, као и од млоги други, тим разликовао, што није био ајтаџија, који бећаре и ајдуке купе око себе, а кућевне људе презире, него кућевни човек, као и остали људи којима је владао и управљао...

МИЛОШ: Та не брије се тако, јебем ти оца! Већ узми овако. Сад ћу ти главу одсећи!

ВУК: *(Чита)*
Он није гледао да људе страом натера да га пазе и слушају, него је то тражио лепим речима и паметним и правденим владањем и управљањем. И зато су га сви његови војници и остали људи пазили као брата, а слушали га и поштовали као синови мудрог оца.

МИЛОШ: Добро му је ово, је ли, Амица?

АМИЦА: Добро је, Господару, него не ваља што у тој историји много Карађорђа спомиње.

МИЛОШ: Јес, то не ваља. То да се из историје брише!

ВУК: Како ћу га, Господару, брисати, кад је он ту историју собом стварао?

МИЛОШ: Ја сам га из историје избрисао, па ћеш га и ти из књиге. Ајд, још једном оно на крају!

ВУК: *(Чита)*
Он није гледао да људе страом натера да га пазе и слушају, него је то тражио лепим речима и паметним и правденим владањем. И зато су га сви његови војници и остали људи пазили као брата, а слушали га и поштовали као синови мудрог оца.

МРАК

VIII

Милошев конак.

ВУК: Заповједате ли, Ваша Свјетлости, да почнемо?

МИЛОШ: Чекај, море, да каву попијем!
(*Пауза)*
Много си ми се, Вуче, ужурбао.

ВУК: Много послова ваља нам сада посвршавати, Господару.

МИЛОШ: Своје послове ја полако крају приводим. Много се војевало и борило, па се и уморило.
А треба мало и поживети... Одереш ли ти какву овчицу, мој Вуче?
(Срче кафу. Пауза)

ВУК: Не, Господару, сада тек треба твоја нова слава да почне! Ја нешто мислим, е је дошло вријеме да ти за Србију оно што је некада Петар Велики за Русе био постанеш. Да Србију преобразиш и на путеве европејске, на путеве разума и закона изведеш.
Очи све наше поробљене браће сада су у Србију и тебе упрте, Господару!
Турско царство ће се распасти, доћи ће вријеме да Србија своју браћу окупља и да царство српско из мртвијех диже. Тај час ће свакојако доћи, и ако Србија за своју задаћу приправна не буде – то значи, ако се не уразуми и не просвијети – час ће проћи, и можда ће требати да прође нових пет стотина година под неким

другим ропством, па да она поново главу дигне, као што је сад дигла.
А тај посао лежи на теби, Господару. Срби из Босне, Црне Горе и других наших крајева исто мисле и чекају час. Ти треба да започнеш дјело, а већ твој пресвјетли син, ако Бог да, Србе на топло море може извести. А да би се то постигло, треба почети одмах, јер нам ваља од самог почетка кренути.
Ево, дакле, Господару: у српском језику има двадесет осам прости гласова, који се најпаметније могу записати ево овим словима – а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з...

МРАК

IX

Милош, Амица, Архим. Мелентије Павловић.

АМИЦА: Нешто си много, Господару, овога Вука замиловао.

МИЛОШ: Што море?

МЕЛЕНТИЈЕ: Чувај се писмени људи, Господару!

МИЛОШ: Па и ти си, ваљда, писмен, попе! Значи, треба и тебе да се припазим.

МЕЛЕНТИЈЕ: Што сам ја писмен, Господару, тек колко мало молитве да прочитам, а и то не знам наизуст. И друго смо ти ми, дуовници. Ми вазда Богу божије, а Цару царево дајемо.

АМИЦА: Као да писари наши немају друга посла него да за Вука оне слепачке песме преписују. А и кнезовима није право да му по народу слепце траже.

МИЛОШ: А што да им није право, оца им јебем, боже да се тиме забављају, него да против мене буне спремају.

МЕЛЕНТИЈЕ: Опет ти ја кажем, чувај се писмени људи, Господару!

АМИЦА: Сети се Милоја Ђака, Господару!

МИЛОШ: Шта имам, море, њега да се сећам! Нека га се сећа црна земља у којој је иструнуо.

АМИЦА: Јел писмен био Милоје Ђак?

МИЛОШ: Па, оно, јест знао нешто мало читати и писати...

АМИЦА: Па, јел диго на тебе целу смедеревску нахију?

МИЛОШ: Вала јест, истина је, оца му јебем!

МЕЛЕНТИЈЕ: Ето видиш, Господару! Учени људи вазда нешто снују и подижу буне против правитељства. И друга богохулна дела чине против реда и закона. Па видиш, Господару, да је Вук јеванђеље на говор простога народа превео. Онда попови народу, значи, неће ни требати, него ће сваки свињар сам себи свете књиге да чита. Куда то води, Господару? Свако сам за себе да чита, свако сам својом главом да мисли! Онда ће једнога дана рећи да им, не само попови, него, да простиш, ни господар потребан није.

АМИЦА: Лепо је рекао Милосав Лаповац да све писмене људе по Србији побити треба, како не би семе смутње по народу просипали.

МИЛОШ: Чиниш волико, то не би ни тешко било, и онако их нема много.

МЕЛЕНТИЈЕ: Све их је више, Господару! Множе се и шире ко куга. Ако се настави тако, сачувај ме Боже и саклони, једнога дана би цео народ могао писмен бити!

АМИЦА: Лепо је Милосав Лаповац говорио...

МИЛОШ: Шта би свет на то рекао? Ми сада и иностранy политику водити морамо. А друго, добро је да књиге о нама у свет иду. Ако свет за нас не зна, како ћемо автономију добити и како књажевску наследну титулу?
Има ли што од Давидовића, из Цариграда?

АМИЦА: Још ништа, Господару.

МИЛОШ: Оца му јебем, он сад тамо, за новац што сам му дао, са послаником руским шампањ пије, и по чаршији се важан прави, уместо да послове народне свршава. Главу ћу му одсећи кад се врати! Не би ваљало баш све писмене људе побити, већ само оне који неће да слушају.

АМИЦА: Знам, Господару, али кад већ пушташ да се књиге о нама праве и у свет иду, морало би се строго пазити шта се у њима напоље износи.

Узми само те песме што их Вук по народу скупља, а ти му помажеш. Видиш ли ти, Господару, ко се у њима хвали и слави? Карађорђе, Чупић, Чарапић, Вељко... А где си ти, Господару? Да не кажем, где смо ми, остали? Све је то смишљено политическо дело, Господару! Ако их и не треба све побити, требало би бар Вука.

X

Вук и певач.

ПЕВАЧ: Нетко бјеше Страхињићу бане,
Бјеше бане у маленој Бањској,
У маленој Бањској крај Косова,
Да такога не има сокола...

ВУК: Стани, ту смо већ говорили!

ПЕВАЧ: Састала се четири табора
На убаву, на пољу Косову
Код бијеле Самодреже цркве...

ВУК: Знаш добро да сам и то већ записао.

Пауза. Певач пије ракију из чутуре.

ПЕВАЧ: Па шта оћеш онда?

ВУК: Знаш ли што из новијих времена?

ПЕВАЧ: Дабогме да знам.

ВУК: Шта?

ПЕВАЧ: Устанак кнеза Милоша на Турке.

ВУК: Па и то смо већ, човјече...

ПЕВАЧ: Шта ти ја могу.
(Пије ракију)
Знам и Бој на Чачку.

ВУК: И Бој на Чачку само, да те Бог убије!

ПЕВАЧ: Шта оћеш ти од мене?

ВУК: Знаш ли неку из времена Карађорђеве буне?

Пауза. Певач оди.

ПЕВАЧ: Не знам ни једну.

ВУК: Како? Прошли пут си знао.

ПЕВАЧ: Заборавио сам.

ВУК: Шта је теби, човјече? Како се то може заборавити од данас до сјутра?

ПЕВАЧ: Стар сам ја, лако заборавим.

Вук га гледа.

МРАК

XI

Милош и Вук.

ВУК: По значењу се глаголи могу раздјелити у три реда. Први: неки глаголи показују да ко ради што извјесно изван себе, што свагда мора стајати у винителном падежу. На примјер писати књигу, сећи дрва, копати виноград, јести љеб и тако даље. И ови се глаголи зову дјејствителни или послујући. Други ред: неки глаголи показују да се посао враћа на онога који га ради, на примјер бријем се, кајем се, надати се, накањивати се, и тако даље. Ови се глаголи зову повраћателни...

МИЛОШ: А што то од гуслара песме из Карађорђевог устанка иштеш? И то на силу, кад је човек заборавио?

Пауза.

ВУК: То су лијепе пјесме, Господару. Свијет нас по њима познаје.

МИЛОШ: А камо песама о Милошу, да ти јебем оца на матери?

ВУК: Па има... Устанак кнеза Милоша на Турке.

МИЛОШ: Да и шта још?

ВУК: Па... Бој на Чачку...

МИЛОШ: Јебем ти Бој на Чачку! Где сам ја тамо? Камо о мени као оно о Ђорђу што се пева, оно...
Кад је Ђорђе Србијом завладо,
И Србију крстом прекрстио,
И својијем крилом закрилио
Од Видина пак до воде Дрине,
Од Косова те до Биограда,
Вако Ђорђе Дрини беседио:
– Дрино водо племенита међо,
Између Босне и између Србије!
Наскоро ће и то време доћи,
Када ћу ја и тебека прећи
И честиту Босну полазити!

ВУК: Зар није лијепо, Господару?

Пауза.

МИЛОШ: Е, неће се више овде песме скупљати! Да се спремиш да у Београд идеш! Тамо ћеш у суду Наполеонове законе преводити на српски. Иначе ми Давидовић главу проби да се ти закони преведу. Ето вам, па се замајавајте!
(Пауза. Бесан је)
И нећеш ти никога овде описмењавати. Јок!

Зграби књигу из које му је Вук читао и, напрегнивши се веома, прецепи је на две поле.

МРАК

XII

Малена собица са две стешњене постеље. У једној лежи Нинковић. Између постеља гори свећа. Улази Вук, догега се до своје постеље и седне.

ВУК: Спавате ли...?

НИНКОВИЋ: Јадно ми моје спавање.

ВУК: Ја у Београд одлазим, господине Нинковићу, додуше под силу, али ћете се ви сад моћи у овој нашој собици малко проширити.

НИНКОВИЋ: Ја вам се начудити не могу како сте без морања у Србију долазили. Овамо више нико не долази кога љута невоља не гони.

Пауза. Вук почиње да се свлачи. Скида капут, отпасује штулу...

ВУК: Невоља, невоља... У цијелом ми је тијелу некака срдња и незадовољност и нестрпљеливост... Како ми што најмање није по вољи, одма ми удари у ноге, као да утрну доље у стопалима... То ми је све дошло од срдње и зловоље... А за то сам имао, Богу хвала, довољно повода...

НИНКОВИЋ: И ја ћу гледати да се некако измакнем... Отишао бих у Цариград. Кажу да тамо поштен човек, макар и Србин, може на миру свој занат радити...

Вук је завршио свлачење. Леже у постељу. Зури преда се.

ВУК: Тешко вуку с псима другујући,
И јунаку с рђом путујући...

Вук дуне у свећу.

XIII

Руско посланство у Цариграду. Рибопјер, Бутењев и Давидовић.

РИБОПЈЕР: Из примедаба што их је ваш кнез у свом писму ставио на мој нацрт хатишерифа о аутономији, који сам саставио према највишој вољи Государа Императора и према односним одредбама Једренског уговора о миру између Русије и Турске, јесно се види, господине Давидовићу, да Милош хоће да буде некакав српски самодржац! Он неће да има Народни савет, састављен од старешина дистриката или "нахија", како бисте се ви, по турски, изволели изразити, што није ни чудо, већ жели да има само свој лични Савет, који би по својој вољи могао постављати и смењивати.

БУТЕЊЕВ: Његова Екселенција, царски посланик Рибопјер има потпуно право, братац! Тиме ће ваш кнез навући негодовање Государа Императора, који о судбини

српског народа тако усрдно и несебично брине. Государ Император стара се о српском народу као брижни отац, и нема никако у виду да остави тај народ самовољи једног амбициозног самодржца, који ће интересе народа па и словенства, употребљавати као залог у својој личној политичкој игри.

РИБОПЈЕР: Шта је мени, као представнику прве силе у Европи, до Милоша стало? Мене се Милош и не тиче, ја имам народ у виду, и нећу ништа више да знам!

БУТЕЊЕВ: Очигледно је, братац, да ваш кнез своје личне интересе народним интересима претпоставља.

ДАВИДОВИЋ: Ја, као одани поданик и службеник, о личности и намерама свога књаза ништа сем речи најдубљег почитовања не бих изрећи могао, али опет ми је дужност да вам пренесем жељу и молбу највиђенијих представника српског народа, да се од неприкосновеног Савета народних старешина никако не одступа. Такође сматрам да би и Народна скупштина била пожељан елемент конституисања чврсте и на правима засноване унутрашње управе.

РИБОПЈЕР: Русија не сматра Србију независном државом да би се у њој могло успоставити кнежево самодржавље, нити је сматра републиком, да би цео народ, преко Скупштине, управљао народним пословима.
Уосталом, у непросвећеној земљи, каква је Србија, Народном скупштином се лако може манипулисати. Но, без обзира на све, ми нисмо овде да у Србији сејемо семе француске демократије.

XIV

Преговори на Порти.

РИБОПЈЕР: Порта је погазила Акерманску конвенцију и Србима није дала ниште што је с Русијом уговорено односно њих. Затим је наступио рат 1828, проливена је крв и закључен Једренски мир 2. септембра 1829. године и шестом тачком тог мира уговорено је за Србе да се услови Акерманске конвенције без најмањег одлагања испуне.

Од закључења истога мира прошло је осам месеци; питам Његово Превасходство реис-ефендију, шта је до овога часа за Србе учињено? Да ли им је шест отргнутих дистриката, хоћу рећи нахија, враћено?

РЕИС -ЕФЕНДИЈА: Наша влада готова је да испуни одредбе Букурешког мира, али тамо нема ништа о враћању шест нахија.

РИБОПЉЕР: Нисте ме добро разумели. За шест нахија не позивам се на Букурешки уговор, него на Акерманску конвенцију и Једренски уговор.

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: За нахије: пожаревачку, јагодинску, крагујевачку, рудничку, пожешку, ваљевску, за тих шест нахија молили су Срби да се из њих уклоне муселими и Порта је готова да испуни српску молбу.

РИБОПЉЕР: *(Давидовићу)*
Које су нахије које Срби траже? Чини ми се да су друге! Ове што их је побројао беглички-ефендија, ја нисам за њих ни чуо. Побројте ми нахије које Срби траже.

ДАВИДОВИЋ: Крајина, Црна Река, Параћин, Крушевац, Стари Влах, Јадар и Рађевина, Ваша Екселенцијо.

РИБОПЉЕР: Ето, то су нахије које Срби траже и које по Акерманској конвенцији и по Једренском миру треба да се Србији врате.
(Давидовићу)
А какве су ово нахије што их је побројао беглички--ефендија? Покажите ми их на карти!

ДАВИДОВИЋ: *(Показује)*
То су нахије које Србији већ припадају.

РИБОПЉЕР: Тако ви хоћете да дате Србији оно што већ и онако имају, и што никада ни губили нису?

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: То су нахије које ћемо им дати.

РИБОПЉЕР: А зове ли се то вратити? Дати човеку оно што и онако има?

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: Ми ове нахије знамо. Друге не знамо.

РИБОПЉЕР: А ја и сав свет знамо за ове нахије... Како беше, Давидовићу?

ДАВИДОВИЋ: Крајина, Црна Река, Параћин, Крушевац, Стари Влах, Јадар и Рађевина, Ваша Екселенцијо.
Ове нахије су на дан закључења Букурешког уговора припадале Србији. Тога дана Србија је била састављена из осамнаест нахија, данас их има само дванаест. Срби траже и осталих шест које им је Порта одузела.

РИБОПЈЕР: Признајете ли, беглички-ефендијо, да постоји Србија? Признајете ли да је Србија била састављена из осамнаест нахија? Порта је против обећаног опроштења унела огањ и мач у Србију и откинула јој шест нахија. Ја тражим онакву Србију, каква је у Карађорђево време и у време закључивања Букурешког мира била. Ја тражим оно што је уговором предвиђено. Дајте ми то, па крај!

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Ето, даћемо шест нахија: пожаревачку, јагодинску, крагујевачку, рудничку, пожешку, ваљевску, за које су српски депутати молили да им се уклоне муселими.

РУБОПЈЕР: Ви опет исто! Ја нећу да знам шта су Срби у прошла времена тражили. Дајте им оно што смо уговорили: слободу вере, аутономну управу и тако даље, а најпре шест отргнутих нахија, које сам вам набројао.

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Ми не знамо које су те нахије.

РИБОПЈЕР: Ви ништа не знате, с вама човек мора имати анђеоско стрпљење. Ја сам вам их три и четири пута до сад набројао, могли сте упамтити. То су нахије...
(Гледа у Давидовића)

ДАВИДОВИЋ: Крајина, Црна Река, Параћин, Крушевац, Стари Влах, Јадар и Рађевина.

РИБОПЈЕР: Ето!

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: То што сада Срби траже, то не чини шест нахија, него петнаест.

РИБОПЈЕР: Све нахије што их Срби траже не чине више него шест, а ако су тих шест из више делова састављене, то су само делови а не целе нахије.

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: Ето сам Ала-Џеизар има четири нахије под собом.

РИБОПЉЕР: Шта је то Ала-Џеизар?

ДАВИДОВИЋ: Крушевац, Екселенцијо!

РИБОПЉЕР: Именујте ми те четири нахије које Ала, Ала... Крушевац има.

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: Е то не знам; нисам донео све хартије да бих могао да видим.

РИБОПЉЕР: Па како сте дошли на конференцију без потребних хартија?! Ова конференција је, значи, празан разговор; ви само говорите, а ништа не знате! Ала, Ала...

БЕГЛИКЧИ-ЕФЕНДИЈА: Ала-Џеизар, Екселенцијо!

РИБОПЉЕР: Ала-Џеизар био је некада престоница српска, под оним који је у њему столовао и пропали су Срби. Значи, Ала... то јест Крушевац је увек био део Србије. Ја вам опет понављам: дајте ми Србију каква је била у време закључења Букурешког мира, дајте јој шест отргнутих нахија...

ДАВИДОВИЋ: *(Декламује)*
Крајина, Црна Река, Параћин, Крушевац, Стари Влах, Јадар и Рађевина.

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: У томе што Срби траже има више од три стотине сахата простора.

РИБОПЉЕР: Каквих три стотине сати!? Говорите, а не знате ништа! Ево вам карта Србије, ево вам тих шест нахија... Где су те нахије, Давидовићу?

ДАВИДОВИЋ: Ево их овде, Екселенцијо. И овде.

РИБОПЉЕР: Гледајте овамо: један степен има петнаест сати; Србија нема ни три и по степена у ширини и четири у дужини, то би било највише у ширини педесет, а у дужини шездесет сати!

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Зар је све оно где Срби живе Србија, па да се сва она земља где се они налазе њима да?

РИБОПЉЕР: То имате право да није све оно Србија где Срби живе. Срба има у Босни, у Албанији и у Цариграду, па зато ни једно ни друго ни треће не припада Србији, нити ће јој припадати. Мада има и супротних мишљења, али оставимо будућности да о томе просуди.

Ја тражим ону Србију у којој су Срби онда били кад су се као савезници заједно с Русима борили против вас.

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Ми других нахија не знамо, него ових шест: пожаревачку, јагодинску, крагујевачку, рудничку, пожешку и ваљевску... То што Срби траже износи више од три стотин сати.

РИБОПЈЕР: Казао сам вам колико сати у Србији има! Како мислите три стотине сати?

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Унакрст.

РИБОПЈЕР: Унакрст?! Унакрст идући по овој соби истераћу сто сати!
(Почиње да им демонстрира идући по соби)
Хоћете ли ви да испуните уговор или нећете?

БЕГЛИЧКИ-ЕФЕНДИЈА: Е, ако ћемо по уговорима, шест нахија које треба да вратимо Србији су ове: пожаревачка, јагодинска, крагујевачка, рудничка, пожешка и ваљевска.

Пауза.

РИБОПЈЕР: Ви, значи, хоћете да кажете да Турска нема ништа да врати Србији. Је ли тако?

Пауза.

РЕИС-ЕФЕНДИЈА: Тако.

РИБОПЈЕР: Реферисаћу о томе господару Императору!

МРАК

XV

Пред Милошевим конаком. Сунчан дан. Певају птице. На миндерлуцима Хусеин-паша и Милош. Две младе девојке им приносе чибуке, ракију, мезе...

ПАША: Леп дан данас, пријатељу Милоше.

МИЛОШ: Јес вала, особито је леп, Хусеин-пашо.

Пауза.

ПАША: И српске птице лепо певају.

МИЛОШ: Јес вала, и оне оће да ти угоде, Хусеин-пашо.

Пауза.

ПАША: Лепа је земља Србија...

МИЛОШ: Лепа је али сирота, Хусеин-пашо.

Пауза.

ПАША: Ја.

Пауза.

ПАША: Скупа је слобода... Није за сиротињу.

Пауза.

МИЛОШ: Па, оно... Чиниш волико, можда би се и нашло нешто.

ПАША: Е, та ти је већ бољa.

МИЛОШ: Али, опет, да не буде изван памети.

ПАША: Стара турска мудрост вели: не можеш и да стиснеш и да прднеш.

Пауза.

ПАША: Слобода нема цене. Мада не разумем што сте запели толико. Шта ћете ви Срби са слободом?

Пауза.

МИЛОШ: Колико?

Пауза.

ПАША: Добра ова ракија...

МИЛОШ: Питам колико?

Пауза.

ПАША: Петсто хиљада гроша у новоскованим златницима од двадесет гроша.

МИЛОШ: Ух!

Пауза.

МИЛОШ: То је за...?

ПАША: Светлог падишаха Махмуда, Алах нека га чува!

МИЛОШ: А наследна кнежевска титула?

ПАША: Милостив је Алах. За великог везира, реис-ефендију и беглички-ефендију уобичајене своте, као прошли пут. А за остале чиновнике већ како следује, знаш и сам. Још остаје...

МИЛОШ: Вала, јебем ти ту слободу, и тих шест нахија и ту наследну титулу!

ПАША: Двеста педесет хиљада гроша за мене. Разуме се у златницима од двадесет гроша.

Пауза.

МИЛОШ: Нека буде. Али, добићеш их кад хатишериф у Београд стигне.

МРАК

XVI

Док "Српска банда" свира песму "Болан ми лежи Кара-Мустафа", улазе војници кнежеве гарде, свештенство са Мелентијем Павловићем, званичници. На зачељу храмље Вук. На овој свечаности, разуме се, није присутна ни једна жена.

С једне стране улази Хусеин-паша са Бегличким-ефендијом и свитом. С друге Милош са Давидовићем и својом свитом.

Прилазе једни другима. Милош и Хусеин-паша се љубе. Хусеин-паша огрће Милоша раскошном царском харванијом, затим узима хатишериф савијен у свитак, пољуби га, принесе челу па га преда Милошу.

ХУСЕИН-ПАША: Ваша Светлости, ово је знак високе царске милости, коју сте ви и српски народ верном службом и оданом покорношћу заслужили. Уживајте је у срећи и миру!

Милош целива хатишериф и поклони се везиру. Затим искорачи показујући народу – тј. публици хатишериф у високо подигнутој руци.

НАРОД: Живео!!!

Милош се враћа на своје место и предаје свитак Давидовићу.

ДАВИДОВИЋ: *(Чита)*

"Хатишериф султански од 7. ребјул евела 1246. или од 3. августа 1830. године, који говори о правима Србије.

Будући да је српски народ предмет моје посебне царске благонаклоности, одлучио сам следеће:

– Речени народ извршаваће слободно своје богослужење у својим црквама.

– Њихов садашњи књаз Милош Обреновић биће признат књаз реченог народа, и ово достојанство биће неследно у његовој фамилији. Он ће вршти у име моје Високе Порте унутрашњу управу у тој земљи, заједно са Саветом састављеним од поглавара земље.

– Чланови овога Савета или Сената, уколико не учине какву тешку кривицу против моје Високе Порте или против закона и уредаба земаљских, не могу се ни сменити ни удаљити од звања.

– Што се тиче оних шест нахија, о томе је закључено да се наименују комесари од стране моје Високе Порте и од руског двора, који ће имати налог да извиде право стање ствари и по томе ће се после поступати.

– Власти моје Високе Порте неће се мешати ни у унутрашња дела ни у судска решења исте земље; осим данка, ни једне аспре неће захтевати, а данак ће се плаћати одсеком.

– У Србији биће слободно устројавати болнице и школе за обучење српске младежи.

– Турци неће више пребивати по деловима Србије изван градова.

– Ако Србин из сопствне воље неће да служи Турчина, овај не може никојим начином захтевати од њега насилну службу.

Ово је моја висока заповест, а ти, везиру београдски, упознаћеш с њом и вишеречени народ, да добро упозна моју благонаклоност, произишавшу из моје царске милости."

Народ кличе. Овације. Милош поново иступи. Иза леђа му стоји Давидовић, из џепа је извукао папирић са кога књазу шапуће унапред припремљени говор. Милош говори, повремено застајкујући и дискретно се осврћући према Давидовићу, очекујући да чује текст.

МИЛОШ: Тако, браћо, постадосмо и ми од данас народом који има сопствена своја права. Што смо више од стотине година желели, зашто смо више пута крв проливали, зашто смо себе, ђецу и имању своје губили, зашто сам се ја, ево већ петнаест година и дању и ноћу трудио, све то получисмо данас.
Описати радост у којој пливам нисам заиста кадар, но силно ју чувствујем, лице моје сведочи вам то. Речима изразити не знам, сузе нек вам буду залог, сузе радости, које ми сад очи наводњавају.
Срећни роде, срећна Србијо, ко се икад надао да ћеш до ове точке доћи?! Ко је икад мислио да ће Србија, на пољу Косову у ропство обраћена, икад главу дићи?! Сад ју диже! Радуј се томе и ти света земљо отечества нашег, радуј се и ти роде, прељубазни роде мој!
Хвала султану! Хвала императору Николају Павловичу!

НАРОД: Да живи султан! Да живи Николај Павлович!
Амин, амин, амин...

Поклици. музика.

МРАК

XVII

Свечана процесија. Милош са Хатишерифом заденутим за појас, великом упаљеном свећом у руци, огрнут царском харванијом. Свештеници у златним одеждама, великодостојници, народ.

Свештеници певају, народ кличе. Звоне звона.

Процесија улази у цркву, одлази у дубину, према олтару. Пред вратима цркве Вук пресреће Давидовића.

ВУК: Честитам, Димитрије!

ДАВИДОВИЋ: Хвала!
(Хоће да уђе у цркву)

ВУК: *(Не пушта га)*
Велико си дјело за отачество извршио...

ДАВИДОВИЋ: *(Цима руку, хоће да прође)*
Благодарим!

ВУК: Сад си у великој милости код Његове Свјетлости, па те као брата молим да ми се у невољи нађеш. Ја овако више не могу. Он ми је сваки озбиљан посао онемогућио. Рад на скупљању пјесама, на сабирању нових ријечи, на писању историје – све стоји. Та зар сам ја у Србију дошао законе преводити и препуштен спрдњи његових чиновника бити? Сем тога, болестан сам, тресе ме грозница, а он ми не да пасош да у Земун прећем код својих, да се понегујем.

ДАВИДОВИЋ: Закони су нам сада важнији од свега. Да у овој земљи има закона и теби би било боље.
(Отргне се и крене. Застане)
А та твоја реформа језика и онако нема будућности. Не знам што си толико запео!

Давидовић уђе у цркву. Појање се појача.

МРАК

XVIII

Милошев конак у Београду. Улази Милош, бесан, баца свечано одело са себе, кида дугмад, виче на момке.

МИЛОШ: Скидај то, оца ти јебем! Брже! Зови Давидовића овамо!

Улази Давидовић.

ДАВИДОВИЋ: Дозволите, Господару, да још једном изразим своје...

МИЛОШ: Сенат, је ли? Сенат ће са мном власт делити! Преко Сената да ми главе дођете? А ко ће бити у Сенату? Јел и то свршено? Ти, мој брат Јефрем, кнез Васо...

ДАВИДОВИЋ: Господару...

МИЛОШ: Цео живот мој ја радим за овај час, а ти да ми га загорчаш!

ДАВИДОВИЋ: Зар ја, Господару, који сам све учинио...

МИЛОШ: Ћути, оца ти јебем, сад ћу главу да ти одсечем!

Пауза. Милош наставља да се свлачи.

МИЛОШ: Оца ти јебем на матери, жива ћу те одерати па ћу да те обесим на вр Стамбол капије!

Пауза. Милош се свлачи и по мало смирује.

ДАВИДОВИЋ: Господару, верујте ми да сам изричито тражио и од Рибопјера и од реис-ефендије да члан о Сенату у хатишериф не уђе...

МИЛОШ: *(Не слуша га, гунђа)*
Конштитуције европејске... Ево вам га!

ДАВИДОВИЋ: Ја сам све снаге своје заложио да се ови тешки преговори што повољније реше. Можда су моје заслуге мале, али ово што сам у Цариграду учинио сматрам својим животним делом. И зато ми, ако допустите, веома тешко пада...

МИЛОШ: Ти чинио! По теби и твојим Русима, знаш кад би ја ово добио? Ево ти! Да није Милош злато од Београда до Цариграда просуо, могли сте ви тамо још по године преговарати. Ћеш рачун, сенаторе? Ево ти: султану петсто хиљада гроша и још триста хиљада за исељење Турака из вароши београдске, беглички ефендији хиљаду алија и десет хиљада гроша, реис-ефендији двадесет хиљада гроша, хади-ефендији двадесет хиљада гроша, па онда долази сир-ћатиб, силихтар и башчохадар султанов, па онда сераскер-паша, кајмакам-паша, ћехаја-бег, ахмеџи-ефендија... А њиховим секретарима и драгоманима ни броја се не зна!
Осим бакшиша и поклона београдским пашама и њиховој тевабији, то износи милион и четристо двадесет три хиљаде двеста осамдесет четири гроша и двадесет седам пара! То је исплатио Милош! А на то добије још и Сенат, приде! И још Хусеин-паша двеста педесет хиљада гроша потражује...
Јеси ли тражио да Сенат у хатишериф не уђе?

ДАВИДОВИЋ: Јесам Господару, тражио сам.

МИЛОШ: Јеси, мој курац! Лепо је говорио Милосав Лаповац да вас књижевнике све побити треба. И треба!

И тебе и оног Вука кљакавог. Оца му јебем на матери, он ће мени о Карађорђу књиге да пише и песме да трукује. И то мојим новцем!
Шта мислиш ти, да га ја од милоште држим овде у Србији и раним? Него га држим да га на оку имам. Ако ми у Беч одмагли, може да пише шта он оће, а овде има историју да пише како ја кажем!
Да вам јебем оца сенаторског обојици! Ти и Вук мислите да се закони стварно за то преводе што их ја у Србији мислим уводити? Ту сте ме, мислиш, уватили? Ево вам га! И теби и њему! Знаш кад ће ти закони на светлост дана изаћи? Кад на врби грожђе роди, ето кад!

МРАК

XIX

Милошев конак у Београду. Милош и Хусеин-паша на миндерлуцима.

ПАША: Е, вала, свршисмо и то.

Пауза.

МИЛОШ: Леп дан данас, Хусеин-пашо.

Пауза.

ПАША: Јес, вала, особито је леп, пријатељу Милоше.

Пауза.

МИЛОШ: Слушај како тице лепо певају.

ПАША: Ваљда и оне осећају слободу, пријатељу Милоше.

МИЛОШ: Шта знају тице?

ПАША: Али ти знаш, пријатељу Милоше!

Пауза.

МИЛОШ: Узми ракије, Хусеин-пашо!

ПАША: Али ти знаш, Милоше!

МИЛОШ: Ја знам, Хусеин-пашо.

ПАША: Па?

МИЛОШ: Узми ракије!

ПАША: *(Одгурне ракију)*
Ја сам своје обавио. Сада је на тебе ред.

Пауза.

МИЛОШ: Шта то, Хусеин-пашо?

ПАША: Двеста педест хиљада у злату!

МИЛОШ: За шта, Хусеин-пашо?

ПАША: За слободу!

МИЛОШ: Откад се то слобода новцем плаћа, Хусеин-пашо?

Хусеин-паша устаје. Пауза.

МРАК

XX

Милошев конак. Улазе Милош и Амица и два момка који уносе велику барокну фотељу налик на престо.

МИЛОШ: Овде, чини волико. Овде да је ставите. Не ту, оца ти јебем, овде сам рекао. Не, није добро, с оне стране је носите. Тамо. Шта велиш, Амица?

АМИЦА: Ту је добро, Господару.

МИЛОШ: Није добро. Померите је мало. Ту. Е, сад је добро. Шта велиш, Амица?

АМИЦА: Ту је добро, Господару.

МИЛОШ: Није добро! Овамо! Овамо, море! Е, тако.
(Седа у фотељу)
А?

АМИЦА: Прекрасно, Господару!

МИЛОШ: Нека види изасланик цара Вранца да смо и ми Јевропа, доста смо на патосу, по турски, седели, сада ћемо мало да се уздигнемо.

Устаје, загледа фотељу.

МИЛОШ: Јел би и ти мало пробо, а?

АМИЦА: Па...

МИЛОШ: А?

АМИЦА: Па...
(*Примиче се фотељи)*

МИЛОШ: Сиктер, море! Ту само ја смем седети. Ако видим некога да је ту сео одма ћу му главу одсећи. Стока без репа сте ви, није то за вас.

Давидовић је ушао и гледа.

МИЛОШ: Је ли тако, Давидовићу?

Пауза.

ДАВИДОВИЋ: Тако је, Ваша Светлости.

МИЛОШ: Шта ме гледаш?

ДАВИДОВИЋ: Вук је ту, моли да га примите.

АМИЦА: Терај га, море, Господару, у мајчину!

МИЛОШ: Велиш? Зашто. Амица? То је наш књижевник, вилозофије доктор и учених друштава члан. Ми смо сад Јевропа, Амица! Морамо учене људе почитовати.

АМИЦА: Ако ти кажеш, Господару.

МИЛОШ: А ти, шта кажеш?

АМИЦА: Треба их почитовати, Господару.

МИЛОШ: Е па, ајде, онда, доведи га!

Амица излази.

МИЛОШ: *(Седа у фотељу)*
Ради ли се на обележавању граница, Давидовићу?

ДАВИДОВИЋ: Ради се, Господару. Само турска страна затеже. Руси се с њима натежу, а могли су нам лако Једренским уговором задобити под власт целу земљу осим тврђава.

МИЛОШ: То су ти твоји Руси, шта оћеш сад! Лако би њима било, у садашњим приликама, да израде да нам се уступе и саме тврђаве, али ред је да остане увек по штогод што ће Срби желети, како не би заборавили на коју страну се имају клањати. Оца им јебем, на кашичицу нам милост дају!

Улазе Амица и Вук.

МИЛОШ: Шта је, море, господине Вуче?

ВУК: Господару, ја сам увијек ваш одани слуга био и за славу отечества и Ваше Свјетлости радио...

МИЛОШ: Па шта оћеш сад, море?

ВУК: Моја је једина жеља да се забављам с наукама и књижевним пословима. Зато вас молим, као господара народа српског – кад ме већ поред себе не трпите – да ми учините велику милост и дате ми пензију, да би могао спокојно живети ђе ми је воља и овај мој посао радити, не бринући се...

Момак уводи Нинковића.

МИЛОШ: Бријачу, где си ти? Зар, јебем ти оца твога у дупе, оћеш да си ти већи господар од мене, да ја све слуге по тебе шиљем?

Пауза.

МИЛОШ: Говори, море, што ћутиш?

НИНКОВИЋ: Два месеца, господару, мени нико гроша дао није...

МИЛОШ: То је зато што много говориш. Скрати језик, па ћеш плату заслужити. Спреми се да ме обријеш, јербо чекам посланика цара Вранца, па да не каже да смо ми Срби простаци. Сад ћемо се са европејским принчевима дружити, па морамо на њих налик бити.

На улазу се појављује Јоаким Вујић. Вири. Нинковић сапуња Милоша.

МИЛОШ: Ене-де, Јоакиме. Долази овамо, море! Ево ти га, Вуче, још један књижевник, Јоаким Вујић, само много забавнији од тебе, уме лепо да нас за вечером насмеје.

Јоаким звиждуће.

МИЛОШ: Шта је, Јоакиме? Ти не познајеш господина Вука?

ЈОАКИМ: Најбезобразнији и најзлобнији господин Вук Стефановић Караџић, тфилозофије доктор, каликутически кокошију краљ, од бундева и јогурета и тикава без семена каваљер, аркадическа марва с дугим ушима. Слепаца и слепица буљукбаша, с лепи и шарени тица туђи перци накићени гавран. Над корњачама и жабама ђорделибаша, слепарски песми преписатељ. Од гусала капелмајстор, удри-звекан, дедак-баша, думлек-бостанџи-баша, индијанско-турско-татарско-каравлашко-ци-

ганско-шијачко, Ђордели-ђаур олди имена ималац, узззивалац, прасац, балавац!
Будала, ни говну равна, тобожњи научник, од све учене господе српске назван Бандула и просјак. Он само брука и срамоти свој народ по свијету којекаквим сљепачким спрдаријама, а да је паметан, макар и мало, он би овце чувао у Тршићу с брашаницом преко леђију, као што је то његово право занимање одувек и било – а не мухабету народ учити и писменој, паметној господи слова доказивати.

Сви се смеју.

МИЛОШ: Шта си се умудрио, Вуче. Ти се ваљда не љутиш на нашега Јоакима. Та сваки двор мора будалу имати. Јел тако Јоакиме?

ЈОАКИМ: Тако је, Господару.

МИЛОШ: Ето видиш! А што се пензије тиче, ми пензије странцима не дајемо.

ВУК: Ја онда молим да ми се пасош да, да у Земун пођем, да жену и ђецу видим и да се од грознице понегујем.

МИЛОШ: Пасош иштеш? Није ти зар добро у слободној Србији? Јеси ли завршио. Давидовићу, прописе о цензури, да видимо оће ли се Вуку допасти?

ДАВИДОВИЋ: Јесам, Господару.

МИЛОШ: Ајде, читај море!

ДАВИДОВИЋ: *(Чита)*
У Србији неће се ни једна књига печатити у којој би написане биле:
1. Хула против Божества.
2. Против вероисповедања христијанског.
3. Мисли против правитељства српскога и његови членова.
4. Мисли против правитељства страни и њихови чиновника.
5. Пристрасна ружења и грђења личности, чие му драго, у књигама или рецензијама кењига.
6. Које би биле писане с писменима љ, њ и ј, по ортографији познатога списатеља Вука Стефановића Караџића.

Исто књиге које би биле писане без малога и великог јера и без писмена јери.
Да се списатељи књига српски и писари канцеларија наши у Србији, по примеру Руса, придржавају ортографије која се у црковним књигама нашим набљудава.

ВУК: Зашто то, Господару?

МИЛОШ: Сад, кад смо слободна земља, морамо и ми цензуру имати.

АМИЦА: Кад смо слободна земља, Господару, било би лепо да и нама каквих племенитих титула даш, као што спахије у Влашкој и Молдавији имају.

МИЛОШ: Може! Ево, ти, буди гроф Рундов, Давидовић гроф Шаров, а Вук...

ЈОАКИМ: Барон Кљакави!

МИЛОШ: Е та ти је добра!

ЈОАКИМ: А ја, Господару?

МИЛОШ: Ти буди барон Голаћ.

Церекају се.

МИЛОШ: Шта велиш, Давидовићу? Јел добро ово?

ДАВИДОВИЋ: Добро је, Господару.

МИЛОШ: Па смеј се онда, оца ти јебем.

Давидовић се смеје.

МИЛОШ: Тако, грофе, тако! На нашем двору мора весело бити. Весело! Весело! Ми смо сад слободна земља. Смеј се и ти Вуче, шта си се смрзо, сад ћу главу да ти одсечем!

Сви се смеју, све јаче и јаче, све хистеричније. Милош скида берберски пешкир са себе, брише остатке сапунице.

МИЛОШ: Доста! Шта се церекате ко луд на брашно, да вам јебем оца на матери!

Улази музика, свира. Улази гарда, свита, долази Екселенција са пратњом. Милош му излази у сусрет. Клањају се један другоме.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Његово апостолско Величанство цар Франц I наложио ми је да Вашој Светлости предам ово високо одликовање, као знак његове особите наклоности. Такође ми је наложио да вам честитам на свему што сте учинили за свој народ.

Ставља Милошу орден.

ЕКСЕЛЕНЦИЈА: Ми поздрављамо јачање националних покрета поробљених народа. Поздрављамо рађање независне српске државе. Поздрављамо ваше приступање заједници цивилизованих европских земаља.

МРАК

XXI

Собица у суду. Вук замотан којекаквим старудијама. Писар пише и кришом натеже ракију из чутуре. Давидовић.

ДАВИДОВИЋ: Како стоји са превођењем закона, Вуче?

ВУК: Сам си рекао.

ДАВИДОВИЋ: Шта сам рекао?

ВУК: Стоји.

ДАВИДОВИЋ: Рекао сам: како стоји?

ВУК: Па, велим ти, стоји.

Давидовић ћути.

ВУК: Болестан сам. Грозница ме тресе. Је л' штогођ учињено да ми се пасош изда?

Пауза.

ДАВИДОВИЋ: А где су ти остали чланови законодетелне комисије?

ВУК: Ту су.

ДАВИДОВИЋ: Где, ту?

ВУК: Ту доље, у кавани, ракију пију.

Пауза.

ВУК: Зашто и за кога ми ово радимо, Давидовићу?
(Пауза)
Слушај шта овдје стоји!

ДАВИДОВИЋ: Ја знам шта ту стоји.

ВУК: Опет слушај! “Власт са слободом и законом темељ је дружине грађанске. Темељ и образац државни или грађански закона, који правитељство за народ издаје, ваља да су чиста и вечита права природе...”
Овако се у Србији ни за двеста година неће мислити! А док се ја са овијем овдје замајавам, помреће старци који најљепше пјесме по Србији знају.

ДАВИДОВИЋ: Неће ни ово до века трајати. Србија мора у Европу ући, или ће начисто пропасти!

ВУК: Овај народ је на тиранију свикао, мој Давидовићу. Народ боље разумије Милоша но тебе и мене. Србија ће у Европу ући тек онда када овај народ буде престао из сопствене утробе тиране рађати.

Улази Момче и полуотворених уста гледа у присутне. И они гледају у њега сем писара који ни на шта не обраћа пажњу.

ДАВИДОВИЋ: И?

МОМЧЕ: А?

ДАВИДОВИЋ: Шта си дошао?

МОМЧЕ: Пасош за господина Вука.
(Вади хартију из капе)

ВУК: Дај овамо!

Вук развија папир, прелеће очима садржај, мења се у лицу, спушта папир.

ДАВИДОВИЋ: Шта је, Вуче?

ВУК: Ево шта је!
(Чита)
“Ја, Амиџа, први и последњи, који имам власт давати свакојаке пасоше, и мушком и женском и старом и младом, и здравом и кљасту, објављујем настојашчим пасошем да показатељ сего г. Вук Стефановић из Тршича, у Јадру, одскора прозвавши се Дробњак из Петнице, полази одавден скелом у Земун, а одатле доклен му тојага траје.
Лични опис:
Име и презиме: Вук Стефановић Караџић из Тршића, у младости козар, а сада списатељ српске граматике.
Уста су му: као чарапин почетак.
Нос: као модри патлиџан.
Зуби: као ужички опанци.

Особити знакова: нема, али кад би се човек остраг добро загледао у њега, рекло би се да је у једну ногу приром.
Ова најскверија фигура полази у Земун фамилији својој, зато и препоручујемо надлежним сербским властима да му пређи у Земун препрјатствовале не би..."

Вук и Давидовић се гледају. Момче прсне у громогласан смех, који расте све више и више.

МРАК

XXII

Земун. Вук с скромним пртљагом на ледини. Из дубине, у сусрет му долазе деца. Машу из далека.

ВУК: Ђецо моја...

САВА: Vater! vater!

ДЕВОЈЧИЦЕ: Papi! Papi!

Син га љуби у руку, он грли девојчице.

ВУК: Wo ist die mutter? Хоћу рећи, ђе вам је мати? Јесмо ли рекли да ћемо српски говорити?

РУЖА: Mutti ist krank.

ВУК: Лежи ли?

МИНА: Лежи. Има ватру.

Вук седа на пртљаг и узима Мину на колено.

ВУК: Проћи ће то. Све ће проћи...

САВА: Ја сам чуо да је Србија сад слободна. Хоћемо ли сад сви у Србију пређи?

Пауза.

ВУК: Овако ћу му рећи: ја све мислим да сам боље што заслужио, и да ће срамота бити народу српском што ја овако живим...

Пауза.

ВАСИЛИЈА: Хајдемо, папи, зима је.

ВУК: Хајдемо ђецо!

Ослоњен на сина и окружен девојчицама, у белим лепршавим хаљиницама, Вук се лагано удаљава. После неколико корака застане, осврне се и гледа према Србији. Мрмља.

ВУК: Вратићу се ја. Кад-тад!

Наставља да корача, окружен децом, одлази у дубину и нестаје у мраку.

КРАЈ